

UOT 33.336.02

Səmayə Salahova

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, doktorant
samaya.salahova348@gmail.com

ABŞ VƏ AZƏRBAYCANDA RƏQƏMSAL VERGİ İNZİBATÇILIĞININ SƏMƏRƏLİLİYİNİN YÜKSƏLDİLMƏSİ İSTİQAMƏTLƏRİ

Məqalədə ABŞ və Azərbaycanda vergi inzibatçılığının səmərəliliyinin yüksəldilməsi məqsədilə avtomatlaşdırma və rəqəmsallaşdırmadan istifadənin əsas üstünlükləri qeyd edilir. Həmçinin, ABŞ-da IRS vergi prosesinin sadələşdirilməsi üçün vergi ödəyicilərinin vergi öhdəlikləri haqqında məlumatlandırılması və vergi qaydalarının sadələşdirilməsi üçün müxtəlif təbliğat kampaniyaları və təhsil təşəbbüslərinin həyata keçirilməsinin vacibliyi qeyd edilir.

Eyni zamanda məqalədə ABŞ-da və Azərbaycanda rəqəmsal vergi idarəçiliyi sisteminin idarə edilmə xüsusiyyətləri qeyd edilir və bu ölkələrdə vergi inzibatçılığının səmərəliliyinin yüksəldilməsi istiqamətləri göstərilir.

Məqsəd-ABŞ və Azərbaycanda vergi inzibatçılığının səmərəliliyinin yüksəldilməsi istiqamətlərinin müəyyən edilməsidir.

Metodologiya-məqalədə müqayisəli təhlil, sintez və s. metodlardan istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın nəticələri-tədqiqat nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, ABŞ-da rəqəmsal vergi idarəçiliyi sistemi ölkədə vergi qanunlarının icrasına və vergi sisteminin idarə edilməsinə cavabdeh olan IRS tərəfindən idarə olunur. Azərbaycanda vergi qanunlarının idarə edilməsində və tətbiqində Dövlət Vergi Xidməti cavabdehlik daşıyır. DVX vergi proseslərinin sadələşdirilməsi, vergi ödəyicilərinin maarifləndirilməsi və cəlb olunmasının yaxşılaşdırılması üçün müxtəlif tədbirlər həyata keçirir.

Açar sözlər: ABŞ-da və Azərbaycanda vergi inzibatçılığı, ödəyicilər, səmərəlilik, yüksəldilməsi, istiqamətləri

Giriş

Vergi inzibatçılığı vergi orqanlarının bütün səviyyələrində qanunvericilik fəaliyyəti əsasında funksiyalarını icra edən dövlətdə vergi münasibətlərinin idarə edilməsi sistemidir.

Vergi inzibatçılığı-idarəetmə (inzibatçılıq) metodlarından istifadə edərək vergi siyasətinin təsiri altında onun subyektləri (vergi orqanları, vergi ödəyiciləri və s.) tərəfindən həyata keçirilən vergi münasibətləridir.

Vergi inzibatçılığını öyrənən metodların məcmusu bir metod kimi qəbul edildiyi üçün vergi inzibatçılığı metodunu müəyyənləşdirmək mümkündür.

Vergi inzibatçılığı metodu idarəetmə (inzibatçılıq) funksiyalarının (üsullarının): vergi planlaşdırması, proqnozlaşdırma, vergi ödəyicilərinin uçotu və daxil olan vergilər, təhlil, tənzimləmə, nəzarət və s. məcmusu hesab edilir.

Müxtəlif fəaliyyət səviyyələrində vergi inzibatçılığının idarəetmə sistemi müəyyən məqsəd və vəzifələri yerinə yetirir: birinci dərəcəli subyektlər Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi, Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidmətidir [7].

Bazar münasibətlərinin inkişafı şəraitində vergi inzibatçılığının vəzifəsi iqtisadi və vergi münasibətlərində müxtəlif dəyişikliklərin operativ tənzimlənməsidir. Vergi ödənişlərinin büdcə sistemində daxil edilməməsi aşağıdakıları signal verə bilər:

1. Vergi qanunvericiliyinin mövcud normaları iqtisadi inkişafın (ayrı-ayrı sahələr, fəaliyyət növləri, əməliyyatlar və s.) ehtiyaclarına cavab vermir, onlar təhlil edilməli və bəlkə də dəyişdirilməlidir;

2. Vergi orqanlarına nəzarətin tətbiq olunan üsulları vergi ödənişlərinin minimuma endirilməsi üçün yaranan sxemləri izləmək və vergi ödəyicilərinin vergidən yayınmasını aradan qaldırmaq qabiliyyətini itirmişdir;;

3. Beynəlxalq integrasiya prosesləri güclənmiş və milli vergi qanunvericiliyinin xüsusiyyətləri, habelə iqtisadi vergitutmanın qarşısını almaq üçün beynəlxalq qaydalar nəzərə alınmaqla təkcə yerli deyil, həm də xarici vergi orqanlarının hərəkətlərinin əlaqələndirilməsinə ehtiyac yaranmışdır [2, s.3-6].

Mövcud ədəbiyyatlara istinad

D.Q.Durçevə görə vergi inzibatçılığı tədbirləri sisteminə aşağıdakılar daxildir:

- büdcəyə vergi daxilolmalarının həcmnin planlaşdırılması;
- Rusiyanın vahid maliyyə və vergi siyasəti üçün federal proqramların hazırlanması;
- Rusiya Federasiyası Hökumətinin qanunvericilik təşəbbüsü çərçivəsində Federal vergi və vergi qanunları layihələrinin hazırlanması;
- büdcə hesablarına vergilərin daxil olmasına birbaşa nəzarət, borcların toplanması, vergi pozuntularına görə məsuliyyətə cəlb edilməsi (dar mənada vergi idarəsi) [3, s.114].

Bununla birlikdə, M. Yu.Orlov, "vergi idarəçiliyi" anlayışına vergi və rüsumların yaradılması və tətbiqi ilə əlaqəli münasibətləri və vergi və rüsumların toplanması prosesində yaranan münasibətləri aid etmək mümkün olmadığını göstərir, çünki bu münasibətlər inzibati səlahiyyətlərin olması səbəbindən deyil, dövlət subyektinin suveren hüquqlarının mövcudluğu səbəbindən həyata keçirilir [4, s.12-16].

Vergi idarəçiliyi altında vergi nəzarəti və günahkar şəxslərin vergi cinayətlərinə görə məsuliyyətə cəlb edilməsi funksiyalarının həyata keçirilməsi ilə əlaqəli səlahiyyətli orqanların fəaliyyətini başa düşür, çünki bunlarda vergi nəzarətçilərinin inzibati səlahiyyətləri tam şəkildə həyata keçirilir.

Qeyd edək ki, hər bir vətəndaş təkcə dövlətimizin deyil, başqa bir vətəndaşın da maraqlarının vacibliyini dərk etməlidir. Beləliklə, məsələn, bir təşkilat üçün həvəsləndirici səbəblərdən biri işçinin əmək haqqının azaldılması, qeyri-rəsmi ödənilməsi və ya ümumiyyətlə ödənilməməsi yolu ilə vergi və töhfələrin ödənilməsindən uzaqlaşmaq ola bilər. Bu da yalnız qanunvericiliyin birbaşa pozulması deyil, həm də həmin işçinin hüquqlarının pozulması baxımından mənfi sosial nəticələrə səbəb olur.

Materiallar və metodlar

"2016-cı ildə vergi sahəsində aparılacaq islahatların istiqamətləri"nin təsdiqi və vergi inzibatçılığının təkmilləşdirilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 2016-cı il 4 avqust tarixli 2257 nömrəli Sərəncamı ilə verilmiş tapşırıqların icrasının təmin edilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyinin (indi Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi) Kollegiyasının qərarına əsasən "Kameral vergi yoxlamalarının aparılmasına dair Qaydalar", "Səyyar vergi yoxlamasının keçirilməsi Qaydaları", "Elektron auditin keçirilməsi Qaydaları", "Vergi ödəyicilərinin telefon vasitəsi ilə əlaqə yaradılaraq məlumatlandırılması", "Təsərrüfat obyektləri və fəaliyyət sahələri üzrə risklərin qiymətləndirilməsi Metodologiyası", həmçinin "Borclu vergi ödəyiciləri üzrə risk qruplarının müəyyən edilməsi və borcların, faizlərin və maliyyə sanksiyalarının dövlət büdcəsinə alınması sahəsində vergi ödəyicilərinin maarifləndirilməsi Qaydaları" təsdiq edilmişdir ki, bunlar da yoxlamalar zamanı vergi orqanı əməkdaşlarının qanunvericiliklə müəyyən edilmiş tələblərinin gözlənilməsinə istiqamətləndirilmişdir [8].

Dövlətlər vergi inzibatçılığının təkmilləşdirilməsini həyata keçirməklə vergi ödənişlərinin büdcə sisteminə daxil edilməsini həyata keçirmiş olur. Odur ki, həm ABŞ-da, həm də Azərbaycan Respublikasında vergi inzibatçılığının səmərəliliyini artırmaq üçün avtomatlaşdırma və rəqəmsallaşdırmadan istifadə edilir. ABŞ-da IRS vergi prosesini sadələşdirmək və vergi ödəyicilərinə daha çox istifadəçi cəlb etmək məqsədilə fərqli xidmətlər təqdim etmək üçün onlayn portallar və süni intellektə əsaslanan chatbotlar da daxil olmaqla müxtəlif avtomatlaşdırma alətlərindən istifadə edilir. Həmçinin, vergi prosesini sadələşdirmək və vergi ödəyicilərinə daha çox istifadəçi cəlb etmək üçün Azərbaycanda Elektron Hökumət Portalı və "ASAN Vergi" mobil tətbiqi onlayn vergi xidmətlərinin göstərilməsində istifadə olunan avtomatlaşdırma və

rəqəmsallaşdırmanın əsas nümunələrdən hesab edilir. Azərbaycan Respublikasında vergi idarəçiliyində rəqəmsal yanaşmanı daha da genişləndirmək məqsədi ilə Rəqəmsal Transformasiya Şurası yaradılmışdır ki, bunun da yaradılması zərurəti vergi idarəçiliyində istifadə edilən rəqəmsal yanaşmanın genişləndirilməsindən dəstəklənir. Bu isə vergi idarəçiliyində rəqəmsal yanaşmada resurslardan səmərəli istifadə edilməsinə ehtiyacdən irəli gəlir. Hazırda Rəqəmsal Transformasiya Şurasının qarşısında duran əsas hədəf mövcud və uğurla fəaliyyət göstərən bu növ vergi inzibatçılığını rəqəmsal idarəetməyə transformasiya edilməsidir. Şuranın əsas məqsədlərdən biri də vergi idarəetməsini sürətlə rəqəmsallaşdırmaq və vergi ödəyicilərinin vergi inzibatçılığı ilə münasibəti zamanı rahatlığın və səmərəliliyin təmin olunmasından ibarətdir: *“Bu məqsədlə Dövlət Vergi Xidmətinin informasiya texnologiyaları və rəqəmsallaşma sahəsində strategiyasının, vahid standartların hazırlanması və həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur”* [9].

Hər iki ölkə vergi inzibatçılığının səmərəliliyini yüksəltmək məqsədi ilə məlumatların idarə edilməsi və analitikadan istifadə edir. ABŞ-da IRS yüksək riskli vergi ödəyicilərini və potensial fırıldaqçılıq hallarını müəyyən edib aradan qaldırmaq üçün məlumatların idarə edilməsi və analitikası alətlərindən istifadə edərək, vergi uyğunluğuna dataya əsaslanan yanaşma tətbiq edilir. Həmçinin, Azərbaycan Respublikasında vergi inzibatçılığını təkmilləşdirmək məqsədi ilə məlumat analitikasından istifadə edilir. Bu zaman vergi yoxlamalarının vaxtını və xərclərini azaltmaqdan ötrü elektron məlumat mübadiləsi (EDI) sistemi tətbiq edilir.

Vergi ödəyicilərinin bu istiqamətdə təhsili olmadığı halda onların təhsilə cəlb edilməsi vacib şərtlərdən biridir. Oudur ki, hər iki ölkədə (ABŞ, Azərbaycan) vergi ödəyicilərinin maarifləndirilməsinə, vergi idarəçiliyi qanunlarına tabeçiliyinin təkmilləşdirilməsi və bu prosesin sadələşdirilməsinə xüsusi diqqət verilir. ABŞ-da IRS vergi ödəyicilərini vergi öhdəliklərini əhatə edən qanunlarla məlumatlandırmaq, həmçinin vergi qaydalarının sadələşdirilməsi məqsədi ilə müxtəlif təbliğat kampaniyalarını və təhsilə cəlb edilmələri həyata keçirmək əsas şərtlərdən hesab edilir. Azərbaycan Respublikasında vergi ödəyicilərinin vergi öhdəliklərinin vaxtında yerinə yetirilməsi və qaydalara riayət edilməsi üstünlükləri haqqında məlumatlandırılması üçün, həmçinin əlverişli onlayn resurslarının və maarifləndirmə kampaniyalarının hazırlanması da daxil olmaqla, vergi ödəyicilərinin təhsilə cəlb edilməsi istiqamətində dövlət və digər müvafiq qurumlar tərəfindən vəsait ayrılır.

ABŞ-da və Azərbaycanda nisbətən yüksək uyğunsuzluq riski olan vergi ödəyicilərinin auditini aparmaq və onu prioritet istiqamətlər sırasına aid etmək məqsədi ilə riskə əsaslanan audit yanaşması tətbiq edilir. Belə ki, ABŞ-da IRS yüksək riskli vergi ödəyicilərini və potensial fırıldaqçılıq hallarını müəyyən etmək, onların qarşısını almaq üçün məlumat analitikasından istifadə edərək, audit seçiminə dataya əsaslanan yanaşma tətbiq edilir. Həmçinin, Azərbaycan Respublikasında riskə əsaslanan audit yanaşması tətbiq edilir. Burada nəqsəd vergi ödəyicilərinə audit məqsədləri üçün lazımi məlumatları daha sadələşdirilmiş və istifadəçilər üçün əlverişli şəkildə təqdim etməyə imkan verən onlayn audit alətlərindən istifadə edilir. Bundan əlavə ABŞ və Azərbaycan vergi ödənişi ilə bağlı və digər məlumatları kiber təhlükələrdən qorumaq məqsədi ilə kibertəhlükəsizliyin təmin edilməsi istiqamətində də lazımi miqdarda vəsait ayırır. Belə ki, ABŞ-da IRS vergi ödəyiciləri ilə əlaqəli məlumatları qorumaq üçün müxtəlif kibertəhlükəsizlik tədbirləri (çox faktorlu autentifikasiya və müntəzəm təhlükəsizlik qiymətləndirmələri) həyata keçirir. Eyni zamanda Azərbaycan Respublikasında da kibertəhlükəsizliyə, o cümlədən qabaqcıl kibertəhlükəsizlik tədbirlərinin həyata keçirilməsinə, vergi rəsmiləri və vergi ödəyicilərinə vergi ilə bağlı məlumatların mühafizəsi üzrə qabaqcıl təcrübələr haqqında maarifləndirmə proqramının hazırlanmasına kifayət qədər sərmayə qoyulmuşdur. Onu da qeyd edək ki, ümumilikdə, hər iki ölkə avtomatlaşdırma və rəqəmsallaşdırma, məlumatların idarə edilməsi və analitikası, vergi ödəyicilərinin təhsilə cəlb edilməsi, riskə əsaslanan audit yanaşmaları və kibertəhlükəsizliyə diqqət yetirməklə vergi inzibatçılığının səmərəliliyini artırmaq üçün oxşar yanaşmalardan istifadə edir. Burada avtomatlaşdırma və rəqəmsallaşdırma, məlumatların idarə edilməsi və analitikası, vergi ödəyicilərinin təhsili və məşgulluğu, riskə əsaslanan audit yanaşmaları və kibertəhlükəsizliyə diqqət yetirməklə vergi inzibatçılığının səmərəliliyini artırmaq üçün oxşar istiqamətlərdən istifadə

edir. Bununla belə, ABŞ VƏ Azərbaycanın bu məsələlərlə bağlı tətbiq etdiyi xüsusi alətlər və təşəbbüslər onların unikal vergi sistemləri və ehtiyaclarına görə fərqlənə bilər.

ABŞ və Azərbaycanda vergi inzibatçılığının səmərəliliyinin artırılması istiqamətlərini müqayisə etmək üçün bir sıra əlavə məqamları da qeyd edək:

- ABŞ və Azərbaycanda vergi inzibatçılığı strukturu əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir. ABŞ-da federal vergi sistemi mövcuddur və Daxili Gəlir Xidməti (IRS) federal vergilərin toplanmasına cavabdehdir. Bunun əksinə olaraq, Azərbaycan qeyri-mərkəzləşdirilmiş vergi sisteminə malikdir, Dövlət Vergi Xidməti (DVX) milli səviyyədə vergilərin toplanması və idarə edilməsinə, həmçinin yerli vergi orqanları isə yerli vergilərin idarə edilməsinə cavabdehdir. Vergi inzibatçılığı strukturunda bu fərq hər bir ölkədə vergi inzibatçılığı səmərəliliyinin yüksəldilməsini konkret istiqamətlərinə təsir edə bilər.
- ABŞ-da IRS, vergi ödəyicisi məlumatlarını yoxlamaq və potensial uyğunsuzluğu aşkar etmək üçün istifadə etdiyi banklar, işə götürənlər və maliyyə institutları kimi üçüncü tərəf məlumat mənbələrinin geniş spektrinə çıxışa malikdir. Azərbaycanda üçüncü tərəf məlumatlarından istifadə hələ də məhduddur və DVX (Dövlət Vergi Xidməti) vergi ödəyicilərinin öz hesabatlarına istinad edir. Azərbaycanda üçüncü tərəf məlumatlarının artan istifadəsi vergi ödəyicilərinin yükünü azaltmaqla və vergi məlumatlarının düzgünlüyünü və vergi inzibatçılığının səmərəliliyini potensial olaraq artırmağa meylli ola bilər.
- ABŞ Azərbaycanla müqayisədə daha yüksək səviyyədə inkişaf etmiş rəqəmsal infrastruktura malikdir ki, bu da vergi inzibatçılığının səmərəliliyinin yüksəldilməsi üçün konkret istiqamətlərə təsir göstərə bilər. Məsələn, IRS vergi prosesini sadələşdirmək və vergi ödəyicilərinə daha rahat xidmətlər göstərmək üçün onlayn portallar və chatbotlar tətbiq edib, Azərbaycan isə onlayn vergi xidmətlərini göstərməklə istifadəçilər üçün əlverişli mobil proqramının hazırlanmasına daha çox diqqət yetirir. ABŞ Azərbaycanla müqayisədə daha təkmil məlumat analitikası qabiliyyətinə malikdir, IRS yüksək riskli vergi ödəyicilərini və potensial fırıldaqçılıq hallarını daha səmərəli müəyyən etmək üçün məlumat analitikasından istifadə edir.

ABŞ-da rəqəmsal vergi idarəçiliyi sistemi

ABŞ-da Daxili Gəlir Xidməti (IRS) vergi sistemini idarə etməkdən məsul olan federal agentlikdir. IRS vergilərin toplanması, vergi bəyannamələrinin işlənməsi, vergi qanunlarının icrası, vergi ödəyicilərinə yardım və təhsilin təmin edilməsi üçün məsuliyyət daşıyır. IRS ABŞ-da federal vergi qanunu olan Daxili Gəlir Məcəlləsi (IRC) ilə idarə olunur.

Daxili Gəlir Xidməti vergi proseslərini sadələşdirmək və vergi ödəyicilərinə daha çox istifadəçi xidmətləri təqdim etmək üçün müxtəlif onlayn alətlər və resurslar tətbiq edir. Belə vasitələrdən biri də vergi ödəyicilərinə vergi bəyannamələrini elektron şəkildə təqdim etməyə imkan verən elektron fayldır. Elektron sənədləşdirmənin ənənəvi kağız sənədləri ilə müqayisədə çoxsaylı üstünlükləri vardır:

- daha sürətli emal vaxtları;
- daha dəqiq qaytarmalar;
- səhvlərin azaldılması riski.

IRS həmçinin vergi ödəyicilərinə vergi ödənişlərini onlayn həyata keçirməyə imkan verən onlayn ödəmə sistemini də tətbiq edib. Bu sistem vergi ödəyicilərinin ödənişlərini həyata keçirmələri üçün təhlükəsiz üsul təqdim edir və kağız çeklərə ehtiyacı azaldır. IRS, həmçinin uyğun vergi ödəyicilərinə pulsuz vergi hazırlamaq üçün proqram təmin edən Pulsuz Fayl proqramını həyata keçirir. Bu proqram aşağı və orta gəlirli vergi ödəyicilərinə vergi bəyannamələrini asanlıqla hazırlamaq və təqdim etməkdə kömək etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

IRS yüksək riskli vergi ödəyicilərini və potensial fırıldaqçılıq hallarını müəyyən etmək üçün məlumatların idarə edilməsi və analitikasından istifadə edir. Agentlik vergi tətbiqetmə söylərini artırmaq və vergi ilə bağlı qərarların qəbulunu təkmilləşdirmək üçün müxtəlif məlumat analitik alətlərini tətbiq edir. Belə vasitələrdən biri potensial fırıldaqçılıq hallarını müəyyən etmək üçün

məlumat analitikasından istifadə edən Fraud Detection and National Security (FDNS) sistemidir. FDNS sistemi saxtakarlığı göstərə biləcək uyğunsuzluqları və anomaliyalı müəyyən etmək üçün vergi bəyannamələrini və digər məlumatları təhlil edir. IRS həmçinin vergi uyğunluğu prosedurlarını avtomatlaşdırmaq üçün məlumat analitikasından istifadə edir. Bu, agentliyə vergi bəyannamələrini daha tez və dəqiq emal etməyə imkan verir və əl ilə müdaxilə ehtiyacını azaldır.

IRS uyğunluğu artırmaq və vergi proseslərini sadələşdirmək üçün vergi ödəyicilərinin təhsilini və əlaqəsini gücləndirməyə sadıqdır. Agentlik vergi ödəyicilərinin vergi öhdəlikləri barədə məlumatlandırılması və vergi qanunvericiliyinin sadələşdirilməsi məqsədilə müxtəlif maarifləndirmə kampaniyaları və maarifləndirmə təşəbbüsləri həyata keçirmişdir. Belə təşəbbüslərdən biri də IRS ilə işləməkdə çətinlik çəkən vergi ödəyicilərinə yardım göstərən Vergi Ödəyicisinin Vəkil Xidmətidir. Vergi Ödəyicisinin Vəkil Xidməti IRS daxilində vergi məsələlərini həll etməkdə çətinlik çəkən vergi ödəyicilərinə pulsuz yardım göstərən müstəqil təşkilatdır. Xidmət vergi ödəyicilərinə mürəkkəb vergi sistemində naviqasiya etmək və problemlərini həll etmək üçün lazım olan yardımı almaqda kömək etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur [6].

IRS, həmçinin uyğunsuzluq riski yüksək olan vergi ödəyicilərinin auditini prioritetləşdirmək üçün risk əsaslı audit yanaşmasını tətbiq etmişdir. IRS yüksək riskli vergi ödəyicilərini və potensial fırıldaqçılıq hallarını müəyyən etmək və risk əsasında audit resurslarını prioritetləşdirmək üçün məlumat analitikasından istifadə edir. Bu yanaşma agentliyə audit resurslarını daha çox uyğun gəlməyən vergi ödəyicilərinə yönəltməyə imkan verir ki, bu da vergi inzibatçılığının səmərəliliyini yüksəldir.

IRS həmçinin vergi ödəyicilərinin məlumatlarını kibertəhlükələrdən qorumaq üçün kibertəhlükəsizlik tədbirlərini mütəmadi olaraq təkmilləşdirir. Agentlik vergi ilə bağlı məlumatların qorunması üçün çoxfaktorlu autentifikasiya, müntəzəm təhlükəsizlik qiymətləndirmələri və digər qabaqcıl kibertəhlükəsizlik tədbirləri həyata keçirmişdir. IRS kibertəhlükəsizliyə ciddi yanaşır və vergi ödəyicilərinin məlumatlarını kiberhücumlardan qorumaq üçün tədbirlərə böyük sərmayə qoyur.

ABŞ və Azərbaycanda rəqəmsal vergi idarəçiliyi sisteminin idarə olunması

ABŞ və Azərbaycanda rəqəmsal vergi inzibatçılığı sistemləri son illərdə əhəmiyyətli dəyişikliklərə və irəliləyişlərə məruz qalıb. Bu dəyişikliklər vergi orqanlarının səmərəliliyi artırmaq, vergi ödəyicilərinin qanuna uyğunluğunu yaxşılaşdırmaq və vergidən yayınma ilə mübarizə aparmaq üçün artan ehtiyacdən irəli gəlir. ABŞ-da Daxili Gəlir Xidməti (IRS) vergi sisteminin idarə edilməsinə cavabdeh olan federal agentlikdir. IRS ABŞ-da federal vergi qanunu olan Daxili Gəlir Məcəlləsi (IRC) ilə idarə olunur. IRC-də vergi inzibatçılığı ilə bağlı müxtəlif müddəalar, o cümlədən vergi ödəyicisinin hüquqları, uyğunluq prosedurları və uyğunsuzluğa görə cərimələr vardır. IRS vergi proseslərini sadələşdirmək və vergi ödəyicilərinə daha çox istifadəçi xidmətləri təqdim etmək üçün müxtəlif onlayn alətlər və resurslar tətbiq etmişdir. Son illərdə IRS tərəfindən həyata keçirilən əsas təşəbbüslərdən biri Modernləşdirilmiş e-Fayl (MeF) sistemidir. MeF vergi ödəyicilərinə vergi bəyannamələrini, o cümlədən fərdi gəlir vergisi bəyannamələrini, korporativ gəlir vergisi bəyannamələrini və məlumat bəyannamələrini onlayn təqdim etməyə imkan verən elektron təqdimetmə sistemidir. MeF vergi bəyannamələrinin statusu ilə bağlı real vaxt rejimində rəy təqdim edir, emal müddətlərini azaldır və bununla da vergi inzibatçılığının ümumi səmərəliliyini artırır [6].

IRS, həmçinin yüksək riskli vergi ödəyicilərini və potensial fırıldaqçılıq hallarını müəyyən etmək üçün məlumatların idarə edilməsi və analitikasını həyata keçirmişdir. Buraya vergi ödəyicilərinin məlumatlarını təhlil etmək və uyğunsuzluq nümunələrini aşkar etmək üçün süni intellekt və maşın öyrənməsindən istifadə daxildir. Eyni zamanda, IRS daha yüksək uyğunsuzluq riski olan vergi ödəyicilərinin yoxlamalarına üstünlük verən risk əsaslı audit yanaşmasını qəbul etmişdir. Bu yanaşma IRS-ə resursları daha səmərəli bölüşdürməyə və vergi ödəyicilərinin uyğunluq dərəcələrini yaxşılaşdırmağa köməklik göstərir. Bu tədbirlərə əlavə olaraq, IRS vergi ödəyicilərinin təhsilini və əlaqəsini, kibertəhlükəsizlik tədbirlərini və maraqlı tərəflərlə əməkdaşlığı təkmilləşdirməyə sadıqdır. Agentlik vergi ödəyicilərinin vergi öhdəlikləri və

hüquqları ilə bağlı maarifləndirilməsi, həmçinin vergi ödəyicilərinin məlumatlarının qorunması üçün kibertəhlükəsizlik tədbirlərinin təkmilləşdirilməsi məqsədilə müxtəlif proqram və təşəbbüslər həyata keçirmişdir. IRS həmçinin vergi inzibatçılığı proseslərini təkmilləşdirmək və vergi ödəyicilərinin qarşılaşdıqları ümumi problemləri həll etmək üçün vergi mütəxəssisləri, proqram təminatı tərtibatçıları və vəkillik qrupları da daxil olmaqla maraqlı tərəflərlə tərəfdaşlıq əlaqələri qurmuşdur.

Azərbaycanda rəqəmsal vergi inzibatçılığı sistemi Vergilər Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidməti tərəfindən idarə olunur. Vergilər Nazirliyi ölkədə vergi qanunlarının idarə edilməsinə və icrasına cavabdehdir. Nazirlik vergi proseslərinin sadələşdirilməsi və vergi ödəyicilərinə daha rahat xidmətlərin göstərilməsi üçün müxtəlif onlayn alətlər və resurslar tətbiq edir.

Vergilər Nazirliyinin həyata keçirdiyi əsas təşəbbüslərdən biri də Elektron Vergi Sistemidir. Elektron Vergi Sistemi vergi ödəyicilərinə vergi bəyannamələrini təqdim etməyə və vergi ödənişlərini onlayn həyata keçirməyə imkan verən onlayn platformadır. Sistem vergi ödəyicilərinin məlumatlarına real vaxt rejimində çıxışı təmin edir və vergi ödəyiciləri ilə vergi orqanları arasında elektron əlaqə yaratmağa imkan verir. Elektron Vergi Sistemi ölkədə email müddətlərini azalmağa və vergi inzibatçılığının səmərəliliyini yüksəltməyə istiqamətlənmişdir. Vergilər Nazirliyi tərəfindən vergi qanunvericiliyinə əməl olunmasının təkmilləşdirilməsi və vergidən yayınma hallarına qarşı mübarizə istiqamətində də müxtəlif tədbirlər həyata keçirilir. Buraya yüksək riskli vergi ödəyicilərini və potensial fırıldaqçılıq hallarını müəyyən etmək üçün məlumat analitikasından istifadə daxildir. İqtisadiyyat Nazirliyi vergi amnistiyası proqramını həyata keçirmişdir ki, bu da vergi ödəyicilərinə əvvəllər açıqlanmayan gəlirləri və ya əmlaklarını cərimə və təqib olmadan bəyan etməyə imkan verir. Amnistiya proqramı vergi ödəyicilərinin öhdəliklərini yerinə yetirmə dərəcələrini artırmağa və hökumətə əlavə gəlir əldə etməyə köməklik edir.

Bu tədbirlərə əlavə olaraq, İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidməti vergi ödəyicilərinin maarifləndirilməsi və cəlb olunması, şəffaflıq və maraqlı tərəflərlə əməkdaşlığın təkmilləşdirilməsinə sadıqdır. DVX vergi ödəyicilərinin vergi öhdəlikləri və hüquqları ilə bağlı maarifləndirilməsi, eləcə də vergi inzibatçılığı proseslərində şəffaflığın artırılması istiqamətində müxtəlif təşəbbüslər həyata keçirir. Həmçinin, vergi inzibatçılığı proseslərinin təkmilləşdirilməsi və vergi ödəyicilərinin qarşılaşdıqları ümumi problemlərin həlli üçün maraqlı tərəflərlə, o cümlədən biznes qurumları, qeyri-hökumət təşkilatları və beynəlxalq təşkilatlarla tərəfdaşlıq əlaqələri qurulur.

Beləliklə, ABŞ və Azərbaycanda müxtəlif qurumlar və hüquqi çərçivələr tərəfindən idarə olunan rəqəmsal vergi inzibatçılığı sistemləri tətbiq edilir. ABŞ-da IRS və Azərbaycanda İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidməti öz ölkələrində vergi qanunlarının idarə edilməsinə və tətbiqinə cavabdehdir. Hər iki qurum vergi proseslərinin sadələşdirilməsi, vergi ödəyicilərinin maarifləndirilməsi və cəlb olunmasının yaxşılaşdırılması üçün müxtəlif tədbirlər həyata keçirir.

Nəticə

ABŞ-da rəqəmsal vergi idarəçiliyi sistemi ölkədə vergi qanunlarının icrasına və vergi sisteminin idarə edilməsinə cavabdeh olan IRS tərəfindən idarə olunur. IRS vergi proseslərini sadələşdirmək və vergi ödəyicilərinə daha çox istifadəçi dostu xidmətlər təqdim etmək üçün müxtəlif onlayn alətlər və resurslardan istifadə edir. Agentlik yüksək riskli vergi ödəyicilərini və potensial fırıldaqçılıq hallarını müəyyən etmək üçün məlumatların idarə edilməsi və analitikadan istifadə edir və uyğunsuzluq riski yüksək olan vergi ödəyicilərinin auditini prioritetləşdirmək üçün riskə əsaslanan audit yanaşmasını tətbiq edib. IRS ölkədə vergi inzibatçılığının səmərəliliyini artırmaq üçün vergi ödəyicilərinin təhsilini və əlaqəsini, kibertəhlükəsizlik tədbirlərini və maraqlı tərəflərlə əməkdaşlığı təkmilləşdirməyə sadıqdır.

Azərbaycanda vergi qanunlarının idarə edilməsində və tətbiqində Dövlət Vergi Xidməti cavabdehlik daşıyır. DVX vergi proseslərinin sadələşdirilməsi, vergi ödəyicilərinin maarifləndirilməsi və cəlb olunmasının yaxşılaşdırılması üçün müxtəlif tədbirlər həyata keçirir.

Ədəbiyyat

1. Məmmədov Ə. və s. Vergiyə giriş. -Şamaxı, -2014, -604 s.
2. Дорофеева Н.А. Налоговое администрирование. Учебник, Москва, -2019, -297 с.
3. Бурцев Д.Г. Налоговое администрирование: сущность и формы /Социология власти. 2006, -с.114-120
4. Орлов М.Ю. Совершенствование налогового администрирования: миф или реальность? // Ваш налоговый адвокат, -2006.,- №6, -с. 12 - 13
5. Романова И.Б. Налоговое администрирование. Ульяновск: УлГУ, -2018, -54 с.
6. Digital tax administration systems in the USA and its regulation.
7. <https://www.taxes.gov.az/az>
8. <https://e-qanun.az/framework/33782>
9. <https://www.taxes.gov.az/az/post/1322>

Самая Салахова

НАПРАВЛЕНИЯ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЦИФРОВОГО НАЛОГОВОГО АДМИНИСТРИРОВАНИЯ В США И АЗЕРБАЙДЖАНЕ

В статье отмечаются основные преимущества использования автоматизации и оцифровки в целях повышения эффективности налогового администрирования в США и Азербайджане. Кроме того, для упрощения налогового процесса IRS в США подчеркивается важность информирования налогоплательщиков о своих налоговых обязательствах и реализации различных рекламных кампаний и образовательных инициатив по упрощению налоговых правил.

В то же время в статье отмечаются особенности управления системой цифрового налогового администрирования в США и Азербайджане и указываются направления повышения эффективности налогового администрирования в этих странах.

Цель-определение направлений повышения эффективности налогового администрирования в США и Азербайджане.

Методология-сравнительный анализ, синтез и т. д. В статье. были использованы методы.

Результаты исследования-исследование показало, что система цифрового налогового администрирования в США находится в ведении IRS, которое отвечает за исполнение налогового законодательства и управление налоговой системой в стране. Ответственность за управление и применение налогового законодательства в Азербайджане несет Государственная налоговая служба. DVX реализует различные меры по упрощению налоговых процессов, повышению осведомленности и вовлеченности налогоплательщиков.

Ключевые слова:налоговое администрирование в США и Азербайджане, плательщики, эффективность, повышение, направления

Samaya Salahova

DIRECTIONS FOR IMPROVING THE EFFICIENCY OF DIGITAL TAX ADMINISTRATION IN THE USA AND AZERBAIJAN

The article highlights the main advantages of using automation and digitization in order to improve the efficiency of tax administration in the USA and Azerbaijan. In addition, in order to simplify the tax process, the IRS in the United States emphasizes the importance of informing taxpayers about their tax obligations and implementing various advertising campaigns and educational initiatives to simplify tax rules.

At the same time, the article highlights the peculiarities of managing the digital tax administration system in the USA and Azerbaijan and indicates the directions for improving the efficiency of tax administration in these countries.

Objective-to identify areas for improving the efficiency of tax administration in the United States and Azerbaijan.

Methodology-comparative analysis, synthesis, etc. In the article. methods were used.

The results of the study-the study showed that the digital tax administration system in the United States is under the jurisdiction of the IRS, which is responsible for the implementation of tax legislation and the management of the tax system in the country. The State Tax Service is responsible for the management and application of tax legislation in Azerbaijan. DVX implements various measures to simplify tax processes, increase awareness and involvement of taxpayers.

Keywords: tax administration in the USA and Azerbaijan, payers, efficiency, improvement, directions